

EUSKAL ENPRESEN EGOITZA ETA ERABAKI ZENTROEN LEKUALDATZEAK

ANJEL ERRASTI AMOZARRAIN

Saila: Finantza Ekonomia II (UPV/EHU)

ENEKOITZ ETXEZARRETA ETXARRI

Eusko Ikaskuntza

JON OLASKOAGA SARASOLA

Saila: Finantza Ekonomia II (UPV/EHU)

LABURPENA

Artikulu honetan euskal enpresen ikuspegitik erabaki zentroen lekualdatzeei buruzko analisi bat aurkezten dugu. Lanaren lehenengo zatian, globalizazioaren eremuan aztertuko ditugu enpresa gertakari hauek, aparteko erreferentzia bat eginez enpresa multinazionalen egiturazko ezaugarriei. Enpresa hauek estatuekin dauzkaten harremanak aztertzen ditugu bi alderdi oinarritzat hartuz: batetik enpresa multinazionalen aberriaren inguruko eztabaidan murgilduko gara, eta, bestetik, enpresa hauen egoitzak lekualdatzeak lurralde batean eragiten dituen arazoak eta ondorioei erreparatuko diegu. Bigarren zatia, euskal ehun industria-lean ari diren enpresa multinazional atzerritar eta bertakoei arreta desberdindu eskeiniz hasten da. Segidan, euskal enpresen egoitza aldaketak hartuko ditugu aztergai, zenbait euskal enpresa ez-kooperatiboen hedapen estrategiak Arrasateko kooperatiben hedapen eta multinazionalizazio ereduarekin kontrajarriz. Azkenik, lana gogoeta batzuekin amaitzen da, hauen helburua, azken ondorio batzuk ematea baino haratago, garatutako gaiei buruzko eztabaida sustatzea delarik.

Gako hitzak: Multinazionalak, lekualdatzeak, erabaki zentruak, egoitza efektua, Arrasateko kooperatibak

1. SARRERA

Artikulu honetan euskal enpresen ikuspegitik erabaki zentroyen lekualdatzeei buruzko analisi bat aurkezten dugu. Lanaren lehenengo zatian, globalizazioaren eremuan aztertuko ditugu enpresa gertakari hauek, aparteko erreferentzia bat eginez enpresa multinazionalen egiturazko ezaugarriei. Enpresa hauek estatuekin dauzkaten harremanak aztertzen ditugu bi alderdi oinarritzat hartuz: batetik enpresa multinazionalen aberriaren inguruko eztabaidan murgilduko gara, eta, bestetik, enpresa hauen egoitzak lekualdatzeak lurralde batean eragiten dituen arazoi eta ondorioei erreparatuko diegu. Bigarren zatia, euskal ehun industria-lean ari diren enpresa multinazional atzerritar eta bertakoei arreta desberdindua eskeiniz hasten da. Segidan, euskal enpresen egoitza aldaketak hartuko ditugu aztergai, zenbait euskal enpresa ez-kooperatiboen hedapen estrategiak Arrasateko kooperatiben hedapen eta multinazionalizazio ereduekin kontrajarriz. Azkenik, lana gogoeta batzuekin amaitzen da, hauen helburua, azken ondorio batzuk ematea baino haratago, garatutako gaiiei buruzko eztabaida sustatzea delarik.

2. MULTINAZIONALEN ABERRIAK ETA EGOITZA ALDAKETAK

2.1. Multinazionalak egungo testuinguru ekonomiko globalean

Globalizazioaren une goren honetan ez legoke soberan jada 1848an Karl Marx eta Friedrich Engels-ek Manifestu Komunistan adierazi zutena gogoraztea: “Mundu merkatuaren ustiapenaren bidez, burgesiak izaera kosmopolita eman dio herrialde guztietako ekoizpen eta kontsumoari. Atzerakoientzako atsekabe handiz, industriari bere oinarri nazionala kendu dio (...). Garai bateko isolatze eta nazio eta eskualdeen autarkiaren ordezt, truke unibertsal bat ezartzen da (...). Eta hau produkzio materialaz ez ezik, intelektualari buruz ere ari da”.

Hain zuzen ere, Marxek eta Engelsek aipaturiko kapitalismoaren izaera kosmopolita egungo krisi finantzario eta ekonomikoan nabarmen ikus dezakegu. Baita, eta hau izango da gure lanaren abiapuntua, multinazional kopuruaren eta hauen boterearen hazkuntzan ere. Enpresa hauek globalizazio prozesuaren eragile eta protagonista nagusiak bilakatu dira. Enpresa multinazionalak, akziodun anonimoago eta internazionalago batekin eta lan indar aldakorrago batekin, muga eta nortasun nazionalak gaituz doaz, eskala globalean beraien mozkinak era eraginkorrean maximizatzeko moduaren bila (Dicken, 2007). Enpresa eredu honek bere jardura herrialde bakoitzean lortzen dituen abantailen arabera planifikatzen du, eta, beste aukera batzuen artean, plantak ireki eta ixtea, pertsonala gutxitu edo handitzea, ikerkuntza zentroak kokatu edo ezabatzea ahalbidetuko diona, beti jarduteko eta erabakiak hartzeko tarte zabala izanik, edozein dela ere bere kokapena (Mouhoud, 2008).

Kapitala estatuen mugak gaituz eta nazioarteko merkatua sortzen ari da, non salgai eta kapitalen zirkulazioak ez duen inongo oztoporik izango. Aldi berean, munduko merkatuko lehia partehartzaile gutxi batzutarra murrizten

ari da, partehartzaile hauen gehiengoa herrialde industrializatueta kokatzen delarik. Horrela, talde industrial eta finantzario multinazionalen ugaritzea, kapitalaren kontzentrazio eta zentralizazioaren ondorio dena, globalizazio prozesuaren kausa eta ondorio da aldiberean.

Kapitalek eta ondorioz enpresek kontzentrazioaren bidez hazteko duten joera nabarmenak eragiten du, “megakorporazioen” sorreraz gain, erabaki zentroen lekualdatzea eta beraien egoitza sozialaren berkokatzea, bai estatu bereko herrialdeen artean, eta baita estatu desberdinen artean ere (UNCTAD, 2000). Fusio, eskuratze, xurgatze, akzio truke, enpresa aliantza eta izaera oso ezberdineko sareen bitartez, enpresa hauek gizarte sare plurinazionalak bilakatu dira (Mouhoud, 2008). Enpresa hauen gainean estatuaren ekintza eremua murrizten da. Korporazio transnazionala geroz eta lotuago dago, ez estatu ezberdinetako legediari, bere arau propioei baizik.

2.2. Multinazionalen eta Estatuaren arteko aliantza berriak

Edozein modutan, lehen begiratuan uste izan daitekeenaren kontra, ez gendake pentsatu behar multinazionalak edota kapitalak aberri bati lotuak egoteari utzi diotenik (Dicken, 2007). Enpresa handi eta estatuaren botere zentroen arteko loturak sendoak izaten darraite eta bien interesak elkarloturik daude. Multinazionalak hauek garaile nazionalak dira, estatu bateko ekonomia-aren marka bereizgarriak. Beraien zuzendariak egoitzak dituzten herrialdeetako ekonomia eta finantzetako eliteak osatzen dituzte eta, elite politikoekin batera, gobernuaren ekintzak gidatzen dituzte.

Inork ez ditu zalantzan jartzen gobernu eta hauen lurraldeetan finkatutako enpresen arteko lotura anitzak. Petraren (2007) aberrigabeko enpresa multinazionalak, interes nazionalik gabeak eta Estatu-nazioaren indarra bazter utzi duten eragileak direnik ukatzen du. Aitzitik, multinazionalak eta beraien nazioarteko inbertsioak, estatuaren bildutako kapitala pilatzeko mekanismo aproposak direla, eta halaber, kontrol politikorako ere tresna baliotsua direla kontsideratzen du. Baita, muduko ekonomia berrantolatzeke ere¹.

Gobernu eta multinazionalen arteko harremanen konplexutasunaren adibide bat petrolio eta zerbitzuen multinazionala den Halliburton-ek eskaintzen digu, duela gutxi bere egoitza zentrala Houston-etik Dubai-ra eraman baitu. Lehenago Estatu Batuetako Dick Cheney lehendakariordeak zuzentzen zuen eta Pentagonoaren kontratista nagusia izan da Irak-en, esku-hartze eta

1. Multinazional handien interesek barne eta kanpo politiketan duten eragina Amerikako Estatu Batuetan argiki ikusten da. James Petras eta Noam Chomsky-k eztabaida interesgarri bat izan zuten honen harira. Lehenengoak Ipar Amerikak Ekialde Ertainerako duen politikaren inguruan Israelgo lobby-ak duen eragina kontutan ez hartzea leporatu zion Chomsky-ri; honek aldiz, energia sektoreko multinazional handien interesak kontuan hartuz, eragin hori minimizatzen zuen (Petras, 2006).

kontrol publikorik gabeko milioi askoko kontratuak esleitu zitzaikiolarik (Gara, 3-4-2007). Erabaki honek “patriotism-globalism” terminoetan eztabaida handia sortu du Estatu Batuetan eta multinazional eta estatuen arteko harreman konplexuak argi azaltzen dituela uste dugu. Multinazionalak estatu ez baliatzen dira kapitala pilatzea ahalbidetzen duten interes komunaren sarea sortuz, estatu batekin duten lehentasuneko harreman hori interesatzen ez zaion arte. Politika nazionalen kapitalaren logika –ez sorterri, ez muga, soilik mozkina– eta iraunkortasunaren artean kontraesan bat mantentzen da, ahuldua baina erreala (Moro, 2006).

2.3. Enpresen egoitza aldaketak

Enpresak beren egoitza zentralak herrialde batetik bestera aldatzeak dakarzkien ondorioak aztertzen hasi aurretik, komeniko litzateke apur batean hausnartzea zein erizpideren arabera kontsidera genezakeen enpresa bat zinez lurralde batekoa dela. Enpresa bat lurralde batekoa dela kontsideratzeko Gomez Urangak (1998, 30) proposaturiko baldintzak berreskuratzea interesgarritzat jotzen dugu. Autore honen arabera, enpresa bat lurralde batekoa izan dadin jarraian datozen ezaugarriak bete behar ditu:

- i. Estatuan enplegua sortzea, bai zuzena edo zeharkakoa, eta konpromezu eta iraunkortasun berme jakin batekin.
- ii. Estatuan azpiegitura fisiko eta ukiezinak uztea.
- iii. Estatuan bildutako aurrezkiaren zati garrantzitsu bat estatu berberera bideratzea.
- iv. Inbertsio kokapen lehentasuna estatuaren onerako izatea, zenbait kasutan, baita aukera errentagarriagoen aurrean ere.
- v. Ustiapeneko soberakinen eta merkataritzako eragiketen zati handi baten zerga-ordainketa nagusia estatu bertan burutzea.
- vi. Enplegu kualifikatuenean alderik estrategikoena, diseinu nagusia, I+G-ko zati nagusia eta erabaki zentro nagusiak estatuan bertan kokatzea.
- vii. Banku komertzial edo beste finantza erakunde bat bada, gordailuen zati garrantzitsu bat, bere kartera estrategia, eta kreditu bolumenaren porportzio esanguratsua estatu barnekoa izatea.
- viii. Zentro nazional, erregional eta metropolitanoaren funtzionamendua, estatuko gobernuaren estrategia politikoei loturik egotea neurri batean.

Horiek horrela, egoitza eta erabaki zentruen lekualdatzeak enpresa batek lurralde batekiko dituen loturak erabat alda ditzake. Enpresen egoitza sozialen lekualdaketez estatu bateko ekonomian duten eraginak egoitza efektua bezala ezagutzen den kontzeptuari helduz azter litezke. Egoitza efektua, enpresa

batek egoitza zentrala –eta beraz, enpresen erabakigunea– hiri, herrialde edo estatu kokaturik izateak suposatzen duen eragin ekonomiko bezala defini daiteke (Eco-finanzas, 2007). Ondasun edo zerbitzuak non ekoizten diren alde batera utzita, enpresa baten nazionalitatearen ezaugarririk garrantzitsuenen egoitza zentrala non duen, matrizearen kokapenean datza.

Lurraldearentzako ondorio fiskalez gain, enpresen egoitzek balio erantsi altuko ekintza ugari sortzen dituzte, teknologia aurreratuagoak darabiltzate eta kualifikazio altuko eta hobeto ordaindutako lanbide eta zerbitzu sareak eratzen dituzte: finantzazkoak, marketinekoak, legalak, ikerkuntzakoak, diseinu eta garapenekoak, ingenieritzakoak etab.. Egoitza efektuak, halaber, eragina du lurralde bateko garapen ekonomiko eta teknologikoarengan, adibidez, enpresen egoitza zentralaren inguruan izaten diren ikerkuntzako zentroek eta balio erantsi handieneko produkzio sistemek hezkuntza sistema edota sare zientifiko-teknologikoekin dituzten harremanen ondorioz.

Dena den, ez da txanponaren beste aldea ahaztea komeni, enpresa batek egoitza zentrala kokatua duen lurraldean sortzen dituen eragin positiboak, euren filialak jarduten duten lurraldeentzat usu ez dira hain mesedegarriak izaten. Aldera ezinak dira, makiladoreen kasuetan ikusten den bezala, lan esku merkeko muntaia tailer soilek lurraldeari egiten dioten ekarpena, beren egoitza nagusietako jarduerak beren lurraldeari egiten diotenarekin.

Egoitza zentralaren leku aldaketek, faktore ekonomiko eta politiko ezberdinei erantzuten diete. Lehenengoan artean, jada aipatu diren fusio eta absortzioez gain beste zenbait arrazoi leudeke, besteak beste: lurralde bakoitzeko zerga sistema, beste egoitza sozialen hurbiltasuna, finantza sistema garatu baten existentzia, beste zenbait alderdi logistiko edota egoitzetan garatzen diren ekintzek beharrezko duten gertutasun eta zerbitzu eskariei loturiko argudioak. Faktore politikoak, berriz, definitzeko zailagoak badira ere, faktore ekonomikoen pisu berdina edo handiagoa izan dezakete. Enpresa transnazionalak botere betearazle eta legegilean bere interes propioen onerako eragiten saiatzen dira. Boterearekiko gertutasunak mota horretako kudeaketak errazten ditu, ministerio, agente erregulatzaile eta gobernuko beste organoekin eskuz esku aritzeko. Beste zenbait kasutan, botere politikoa bera da, zuzenki edo honen euskarri diren taldeen bitartez, enpresak beren egoitzak berkokatzeko presionatzen dituen.

3. EUSKAL ENPRESEN EGOITZA ETA ERABAKI ZENTRUEN LEKUALDATZE ESTRATEGIAK

3.1. Multinazionalak ehun industrialaren osaeran Euskal Herrian

Enpresa multinazionalen unibertsoa zabala eta askotarikoa da eta etengabeko hedapenean dago. Merkataritza eta Garapenaren gaineko Nazio Batuen Konferentziak argitaratzen dituen datuen arabera, 90. hamarkadaren hasieran

37.000 multinazional zeudela balioetsi zuen, gutxienez 170.000 atzerriko filialekin. 2004an multinazionalen kopurua 70.000ra igo zen gutxienez 690.000 atzerriko filialekin. (UNCTAD, 2005).

Gaur egun, datuak oso zehatzak ez diren arren, multinazionalen salmentak munduko ekoizpenaren %54,9 suposatzen dute, eta beraien filialen kanpo salmentak (esportazioak) munduko ondasun eta zerbitzu ez faktorialen esportazioen herena lirateke (UNCTAD, 2005). Esaten da munduko merkataritzaren herena edo laurdena intra-enpresariala dela, hau da, multinazionalen filialen artean ematen dela. Zentzu berean, egiaztatzen da multinazionalak geroz eta gehiago kontrolatzen dituztela banakuntza eta garraio sare globalak eta funtsezko papera betetzen dutela teknologien sortze eta transferentzian, komunikabideetan, industria farmazeutikoan, militarrean, kimikoan, energe-tikoan, elikagaien industrian, eta beste hainbat alorretan.

Euskal Herriari dagokionean, 32.000 langile baino gehiagok, beraien erabaki zentroak planetako beste puntu batean dituzten enpresa multinazionalekin menpekotasun zuzena dute (Gara, 2006). Baina beste 130.000 lanpostu gehiagok dependentzia hori, zeharkako modu batean azaltzen dute. Enpresa nagusiaren behin-behineko lekualdatze erabaki batek enpresa laguntzaileak ere antzeko erabakiak hartzera behartzen ditu, lanpostuen galera edota enpresaren itxiera ekarritik.

Honen erakusle argia Iruñako Volkswagen fabrika da: 4.500 lanpostu zuzenei beste 15.000 zeharkako lanpostu gehituz eta kontutan izanik industriaren sektorean biztanleria aktiboa 85.000 ingurukoa dela, Nafarroako langile industrialen %20ak fabrika horrekiko menpekotasun erlazioa du. EAE-ko enpresa demografian aldez, enpresa txiki eta ertainen nagusitasuna antzematen da eta atzerriko multinazionalen presentzia txikiagoa da. Horrek, deslokalizazioaren eragina eta arriskua murrizten du. Hala ere, azken urte hauetan, deslokalizazioa dela eta, geroz eta fabrika gehiago itxi dira eta langile murrizketak ere nonnahi eman dira.

Kontrapuntua multinazional bilakatu diren enpresa euskaldunetan aurki liteke. Eusko Jaurlaritzaren Industria Sailaren arabera, 70 talde enpresarial atzerrian kontsolidatu dira (14 Arrasateri dagozkio (MCC) 200 ezarpen produktibotan finkatuak, mundu osoan zehar zabaldu dira denbora laburrean. Enpresa hauek, ordea, ezin dira munduko ekonomia menperatzen duten multinazional handiekin parekatu. Enpresa horiek besteen aldean tamaina txiki eta ertainekoak dira, euskal ekonomiaren baitan indar haundia badute ere.

Azken horiei dagokienean, euskal ekonomiarentzat hiru arrisku nabarmen-duko ditugu. Lehena, beste enpresa batek irentsi eta filial hutsak bihurtzeko arriskua aipatu behar da; bigarrena, Euskal Herrian kokaturiko zentro produktiboen deslokalizazioarekin loturik legoke; eta hirugarrena, egoitzak edota erabaki guneak eskualdetik kanpora lekualdatzearekin. Hiru arriskuok erlazio-naturik daude, izan ere lekualdatze erabakia izan daiteke enpresaren erabaki propioa, edota izan liteke beste enpresa handiago batek xurgatzearen ondorioa.

3.2. Kooperatibak ez diren euskal enpresa handien erabakitze zentroen lekualdatzeak

Ondoren, Euskal Herriko ekonomia bereziki kaltetu duen puntu bati buruz arituko gara: Euskadiko enpresa handien erabakitze zentroen deslokazioaz, alegia. Efektu hau, nabarmenki, industria eta finantza enpresetan eman da. Ez gara multinazional batek xurgatu ondoren zentro produktibo hutsak izatera pasa diren enpresez ari, Petronor eta Aurora Polar enpresen kasuak esaterako (bat Repsol-ek xurgatua izan da eta bestea Axa-k). Gure arreta, hemen sortuak izanik eta beraiei erabakitze zentroak bertan edukita, batez ere 70. hamarkadatik aurrera beraiei erabakitze zentroak progresiboki Madril-era desplazatzen hasi ziren enpresengan jarriko dugu.

Izaera ekonomikoa (eta ez politikoa) duen ikerketa bat egin asmotan, geure buruei egin beharreko lehen galdera desplazamendu horien ezinbestekotasunarena da, hau da, ea enpresa horiek hazten jarraitzeko lekualdatze erabakia beharrezkoa ote zen baloratzea, hain zuzen ere. Enpresa hauek Espainiar Estatuko ekonomian erreferentzia bat ziren, Iberdrola eta BBVA moduko enpresak, eta Bilbon jarraitu izan balute etorkizun okerragoa izango zutenentz ebatzi behar litzateke, beraz, ezertan hasi aurretik.

Erantzuna ezezkoa delakoan gaude. Administrazio zentralen eta hauen departamentu guztien desplazamendua, ikuspuntu enpresarial batetik, erabaki okertzat jotzen dugu, enpresa horientzat kaltegarria izan delakoan gaude. Lekualdatze honek mota askotako kostuak erantsi dizkio enpresari, besteak beste, langile kopuru handi bat desplazatzearen kostua, kokaleku fisikoarena, gehien kualifikatutako langileen soldatak altuagoak izatearena, kokaturik zeuden esparru industrialetik urruntzeari loturiko kostuak (oso garrantzitsua hornitzaileen kasuan), bi egoitza mantentzearen kostuak edota antolamendu aldetik sortu zituen disfuntzioak, horiek denak kontuan hartu behar lirateke. Kostu horiek, uste dugu analisi ekonomiko hotzetik, ez ziren konpentsatu inolako abantaila objetiborekin.

Beste era batera esanda, enpresa hauek guztiak lehiakortasun maila berbera izaten jarraituko zutelakoan gaude, 300 Km-ko desplazamendu hori egin izan gabe ere. Are gehiago, jadanik partaide ziren esparru industrialari lotuta jarraitzeak eta zuzendari talde egonkorrago eta leialagoak mantentzeak abantaila handiak zekarzkie. Hori guztia ez zen bateraezina Madrilaren errepresentazio maila onargarri bat mantentzearekin. Finean, erabaki guneetatik hurbil egotea egokia izan zitekeen zenbait gaietarako, baina enpresaren departamentu gehienen lekualdaketa guztiz beharrezkoa ez zelakoan gaude, eta zenbait kasutan kaltegarria ere izan zela baieztatuko genuke.

Hala ere, prozesu hau aurrera eramane zen eta honen arrazoiak aztertzeari heldu beharko litzaioke. Gainera, duen larritasuna izanik ere, beti izan da diskrezio handiz eramane den gai bat, iritzi publikora iritsi ez dena. Merkatu berrietara sartzeak eta botere politikora gehiago hurbiltzeak negozio aukerak

biderkatzeko aukerak izan badituen arren, erabaki horren atzean goi zuzendarien, batez ere lehendakari eta kontseilari delegatuen, interes pertsonalek ere pisu garrantzitsua izan dutela bistakoa begitantzen zaigu.

Prozesu honetan eragin zuen beste gertaeren artean, Espainiara etortzen ziren multinazional gehienek egoitza nagusiak Madrilen kokatzeko harturiko erabakiak leudeke, oso kasu bakanetan kokatzen baitziren estatuko beste lurraldeetan, Bartzelonan edota Euskal Herrian kasurako. Atzerriko multinazional hauek ehun industrial bat eratzen joan ziren Madrilen, efektu zentripetu batzuk eraginez orobat, baina joera horiek eskua artean dugun fenomenoaz azaltzeko nahikoak ez direlakoan gaude.

Joan zirenak bezain enpresa garrantzitsuak (CAF, Panda, Angel Iglesias eta bereziki Mondragon kooperatibei buruz ari gara) bertan jarraitzeak eta nazioarte mailako erreferentzia izaten jarraitzeak, orain arte esandakoa egiaztatzen du. Kapitulu honetan azalduko da orain dela 20 urte baliogarria bazen, zer esanik ez gaur egun. Teknologia berriekin eta merkatuen globalizazioarekin zaila da enpresa-irizpideak soilik erabiliz, Madrileraz desplazatu beharra ulertzea, are merkatuak globalak direla eta bezero zein hornitzaileak munduko edozein lekutan daudela jakitun izanik.

3.3. Esperientzia kooperatiboaren nazioarteratze eredia: MCCren kasua

Mondragón, Humanity at Work –lehen Mondragón Corporación Cooperativa– Euskal Herrian eratutako mota ezberdinetako kooperatibez osatutako eta izaera demokratikoa duen federazioa bat dela kontsideratu daiteke. Enpresa talde hau Mondragoneko esperientziari loturiko kooperatiben arteko integrazio prozesu historikoaren ondorio da. Gaur egun, lau talderen inguruan kokatutako 264 enpresa eta erakunde osatzen dute: talde finantzarioa, banaketa taldea, talde industrial eta ikerkuntza eta formakuntza taldea. 93.729 langile zituzten 2007 urte amaieran, bere aktibitate industrial eta banaketarako 14.952 milioi euroko salmentak dituzte eta bere finantza jarduerarako 12.332 milioi euroko baliabideak bideratzen dituzte. Honela, lehenengo enpresa taldea da Euskal Herrian eta zazpigarrena Espainian. Gainera, langileek %50 baino gehiagoko partehartzea duten konpainien artean Europako erakunde handiena da.

Mondragon, sistema kooperatiboan oinarritutako proiektua den neurrian, eta helburu nagusizat bertan lanpostuak sortzea eta bere ingurune sozialaren garapena dituen heinean, ekonomia globalizatuak sortzen dizkion eronkek bere izaeran jauzi kualitatibo bat egitera bultzatu dute. Honi loturik, azken hamarkadan bere lurralde tradizionaletik kanpo izan duen hedapen garrantzitsuak, Arrasateko hainbat kooperatiba multinazional bihurtu ditu, esperientzia honen ohiko lurraldearekiko atxikimendua auzitan jarritz zenbait alorretan. Azter dezagun laburki bada ere Eroski taldea, Euskadiko Kutxa eta talde industrialaren bilakaera.

Eroski taldea, esaterako, egoitza Elorrión izanik merkatal zentro sare porpioaren inplantazio bidez estatu espainiarrean zehar zabaldu da. Eskuratzeko politika indartsu bat garatu du estatu mailan, Supera, Udaman, Vegalasa, Mercat eta, azkena eta garrantzitsuenak, Caprabo supermerkatu sareak bereganatu. Espainiar merkaturako operatzaileekin aliantzak ere gauzatu ditu. Nazioarte mailan berriz, Frantziako hegoaldean sare komertzial bat hedatu du eta ALIDIS-en parte hartzen du, erosketa zentral bat du Los Mosqueterosen (Frantzia) eta Edeka-rekin beste bat Alemanian.

Hedapen estrategia honen ondorio bezala taldearen plantilak hazkunde indartsua izan du, 1996an 11.000 langile izatetik 2007an 50.000 langile izatera pasatuz. Nabarmenezkoa da halaber egun Eroskik estatuan dituen negozioetako langileak, kooperatiba mixtoen eraketaren bidez, sozio kooperatibo bilakatzea planteatzen ari direla. Eroski bigarren graduko kooperatiba izatera pasako litzateke. Proposamen hau, kooperatiba ikuspuntutik aurrerapauso handi bat bezala ikus daiteke. Langileen arteko erregimen desberdinak gaudituz munduko kooperatiba handiena izatera pasako litzateke. Baina, kooperatiba bazkide lokalen artean nolabaiteko ardura eta kezka sortzen ari da Euskal Herrian sortutako proiektu kooperatibo honen deslurraldetza inguruan. Kooperatiba formula estatu eremura aplikatzeak, euskal izaera galtzeko arriskuaz gain, euskal izaerari lotutako talde kooperatiboaren kohesio elementu garrantzitsuak galtzea ekar baitezake.

Finantza taldeari erreparatu, Caja Laboralek egoitza zentrala Arrasaten izanik, hedapen geografikorako prozesua pixkanaka eta hasieratik formula kooperatiboak erabiliz burutu du. 134 ziren 2007an euskal eremutik kanpo kokatutako bulegoak (389 ofizinalaren %34-a suposatzen du). Ofizina berrien zabalkuntza, Euskal Herriaren mugakide diren zonaldeekin hasi zen eta bertako langileak hasieratik kooperatibako matrizean eskubide osoko bazkide moduan baneratu ziren. Zentzu honetan, azpimarratu behar da, Caja Laboraleko batzar orokorra, bigarren graduko kooperatiba den neurrian, finantza erakunde bazkide langile eta Modragon kooperatibetako ordezkarien artean banaturik dagoela erdibana. Halaber, Zuzendaritza Kontseilua zortzi kooperatibetako ordezkari eta lau bazkide langile osaturik dago. Honek kooperatiben kontrol lokala ziurtatzen du, bereziki taldeko kooperatiba nagusien aldetik. Zentzu honetan, lan indarraren osaera geografikoan eman daitezkeen aldaketak ez lirateke determinanteak, Eroskiren kasuan ez bezala.

Talde industrialeko kooperatibei dagokienean, jadanik 19 estatuan daude ia 70 produkzio filialetan finkatuak, orotara 14.000 langile baino gehiago daudelarik filialotan. Azken urteetan nazioarte mailan sortu da lanposturik gehien eta 2006ko itxieran nazioarteko enplegua %18,84ko tasara iritsi zen enplegua osoarekiko (40.000 langile 2007ko urte amaieran). 27 kooperatibek gutxienez ekoizpen filial bat dute kanpoan. Filial kopuru handiena duten kooperatibak Irizar, Copreci eta Fagor Etxetresna Elektrikoak dira. Europa,

eta nagusiki Ekialdeko Europa, da filial kopuru handiena biltzen dituen gune geografikoa; kontuan hartzekoa da, halaber, Asia hegoekialdean zein Latinoamerikan duten presentzia. 2007ko abenduan enpleguari buruz jasotako datuek islatzen den enpleguaren lurralde banaketa jarraian adierazten dena da: Frantzia (4.016), Polonia (2.010), Brasil (1.483), Mexiko (1.363), Txina (1.255), Txekiar Errepublika (1.044), Italia (788), eta India (743).

Kooperatiba industrialen atzerriko filial guztiak kapital sozietateak dira, kasu batzutan partekatutako jabetzarekin, eta orokorrean guztiz kontrolatuak daude enpresa matrizeen eskutik. Zentzu honetan, atzerriko ezarpenetako gerente gehienak kooperatibetatik denboraldi baterako joandako bazkideak dira, eta beraien ardura ekoizpen zentro bereiztu moduan gidatzea da nagusiki, ikuspegi etnozentriko baten arabera. Balio erantsi handiena duten enpresa jarduerak berriz, kooperatiben egoitza nagusien inguruan zentralizatuak azaltzen dira, Euskal Herrian bertan beraz.

Kooperatiba industrialen kanpo hedakuntzaren inguruko eztabaida bi ardatzen inguruan planteatzen da: alde batetik, bertako lanpostuak kanpo ezarpenak dauden lurraldeetara lekualdatzeko kezka hor dago; bestalde berriz, printzipio kooperatiboekin koherentzia mantentzeko eta merkatu globalean funtzionamendu desberdindu bat izateko eztabaida planteatzen da, kapital enpresetan agertu ohi diren problematiketatik urrun.

Lehen zalantzari dagokioenan, erabaki zentroen edo Arrasateko kooperatiben egoitzak bere ingurune tradizioaletik ateratzeko aukerak oso mugatuak direla azpimarratu behar da, oro har langile bazkideen erabakien eta kooperatibetako erabaki prozeduren menpekoak baitira erabakiok. Ekoizpenaren deslokalizazioari dagokionez, estrategia defentsiboa eraman dute aurrera kooperatibek, soilik merkatuak eta nazioarteko lehiak behartutako jarduerak eraman baitira atzerrira. Nazioarteratzeko estrategia, orohar, deslokalizazioa baino multilokalizazioarena izan da, merkatu eta bezeroetatik hurbilago egoteko (Luzarraga, 2008). Ikerketa berean jasotzen da atzerrian lanpostu gehien sortu duten kooperatiba multinazionalak egoitza nagusiak enplegu gehien sortu direnak izan direla 2000-2006 urteen tartean.

Hala ere, azkenaldion ikusten ari gara geroz eta kooperatiba gehiago direla arazoak dituztenak bere kanpo ekoizpena handitzen den bitartean bere enplegu lokala mantentzeko. Fagor Etxetresna Elektrikoen kasua aipa liteke, taldeko kooperatiba industrial handienarena hain zuzen, Euskal Herriko lanpostuak murrizten joan diren heinean, Poloniako lantegikoak hazten joan baitira azken urteetan (Errasti, 2007). Edozein kasutan ere, inguruko beste enpresa ez kooperatiboekin alderatuz, bertako enplegua galtzearen arriskua txikiagoa da, J. Stiglitz ekonomiako Nobel saridunak Euskal Herrira egindako bisita batean baieztatu zuen moduan (TU. 2006).

Hala eta guztiz ere, sarreran aipatzen genuen egoitza efektua kooperatiben apostu estrategikoen ardatza da oraindik orain, matrize etxeen eta ekoiz-

pen zentro lokalen garapena lehenesten duena. Matrize horietan mantentzen dira erabaki garrantzitsuenak, baita balio erantsi handieneko enpresa jarduera eta ekoizpenak ere. Teknologia berriak barneratuz giza kapital eta kapital sozialaren garapenarekin eralzionatutako lehiakortasun faktoreak indartzea da bilatzen dena. Unibertsitatearen sorkuntzak, Garaia polo berritzailearen egitasmoak eta beste I+G zentroyen ezarpenak, kooperatibek tokiko garapenerakin duten konpromezuaren adibideak dira (Errasti, 2007).

Bigarren eztabaidari dagokionez, nazioarteratzeak gainontzeko multinazionalengadik ezeberdinduko lituzkeen nazioarteko hedapen prozesu ezberdina planteatzeko aukerak zabaltzen ditu, pentsamendu kooperatiboaren berezitasuna azpimarratzen duena. Atzerriko langileei beraien filialen kudeaketan, mozkinetan eta jabetzan parte hartzeko aukera emateko bideak zabaldu nahian dabilta kooperatiba multinazionalak. Txanponaren beste aldean baina, kooperatiben aldetik kontrola galtzeko arriskua legoke, deslurraldetze eta kohesiorako oinarrizko elementuen ahultze batekin batera, Eroskiren kasuan aipatu dugunari jarraituz.

4. ONDORIOAK

Erabaki zentroyen lekualdatzeak, enpresen arteko fusio eta eskuratze prozesuen eskutik, egungo ekonomia kapitalistaren egiturazko osagai gisa nagusitzen ari dira, bereziki enpresa multinazionalen hedapen estratégiarako. Kapitalaren mugikortasun honek enpresa hauen eta estatuaren arteko loturak berplanteatzea ekarri du. Hala ere, multinazionalak ezein gobernurekiko loturarikgabeak ez direla ikusi da. Elkarlotzen dituzten hariak askotarikoak dira. Multinazionalen gehiengoak bere lehentasunezko erlazioa estatu bakarrarekin mantentzen du, bi aldeentzat onura ekonomiko, politiko zein sozial garrantzitsuak damaizkien erlazioak finkatuz. Hala ere, une jakin batean enpresa hauek estatu batekin duten lehentasunezko erlazio hau beste estatu batengatik aldatzeko arazorik ez lukete, arrazoi enpresarialak zein bestelako argudioak direla medio.

Euskal enpresei buruzko analisisian, atzerriko multinazionalen eta baita bertako multinazionalen lekualdatzeek bertako enplegu galeran eragiteko existitzen den arriskua egiaztatu dugu, zein larriagotzen den lurraldean errotutako enpresek jasan ditzaketen eskuratze eta xurgatzeen ondorioz. Zentzu horretan, euskal enpresa handiek euren egoitza edo erabaki zentroak lurraldetik kanpo (bereziki Madrilera) mugitzearen arriskua kezka garriagoa dela uste dugu. Aztertu denaren ildotik, egoitza eta erabaki zentroyen urruntzeak, estatuarentzako garrantzitsuak diren jarduera eta giza kapitalaren galera dakar, zeinak azken batean, estatu baten ahalmen ekonomikoan eragin ezkor nabarmenak dakartzan. BBVA-ren kasua paradigmatikotzat jo da: azken urteetan erabaki zentroak Madrilera lekualdatzeak arrazoi politikoei erantzun die argudio ekonomikoen gainetik. Esperientzi horien kontrapuntu bezala,

Arrasateko kooperatiben hedapen politikak aurkeztu dira, enpresen nazioarteratzean sakontzea eta jatorrian eta printzipio identitarioetan sendo mantentzea prozesu bateraezinak ez direla frogatzen ahalegintzen ari baitira, ez arrisku eta kontraesanik gabeko bidean alafede.

Etorkizunerako estrategia nagusiki bertakoa mantentzetik dator, eta baita, zergatik ez, joan zirenak berreskuratzen saiatzetik ere. Ehun industrial sendo eta berriua sortzen jarraitzeko, bikaintasun eta berrikuntza ardatz harturik, beharrezkoa izango da ekintza plan egokiak diseinatzeko lagunduko duen botere politiko konprometitu bat edukitzea. Horren eta bestelako agente ekonomiko zein sozialen bilakaeraren menpe egongo da –eta ezin aipatu gabe utzi noski, baita Unibertsitatearen ikerkuntza eta berrikuntza gaitasunaren menpe ere– Euskadi mundu mailako herrialde aurreratuenen plazan lehiakide izaten jarraitzea.

5. BIBLIOGRAFIA

- ANDREFF, W. (1996): *Les Multinationales Globales*, Éditions La Découvert, Paris
- CENTRE CONFEDERAL D'ETUDES ÉCONOMIQUES ET SOCIALES (2003): “*Délocalisation, Externalisation, Sous-traitance*”, *Note Économique*. N° 69. Marzo.
- DICKEN, P. (2007): *Global Shit, Transforming the World Economy*, Chapman publishing, Londrés.
- DUNNING, J.H. (1993): *Multinational Enterprises and the Global Economy*, Addison Wesley, Reading.
- DURAN HERRERA, J.J. (2001): *Estrategia y Economía de la Empresa Multinacional*, Ediciones Pirámide, Madrid.
- DUVAL, G. (2004): “Le Défi des Délocalisations”, *Alternatives Économiques* vol. 229., Octubre.
- ECO-FINANZAS (2007): www.eco-finanzas.com
- ERRASTI, A.M.; HERAS, I.; BAKAIKOA; B. eta P. ELGOIBAR (2003): “The Internationalisation of Cooperatives: The Case of the Mondragón Cooperative Corporation”, *Annals of Public and Cooperative Economics*, 74 (4): 553-584.
- ERRASTI, A. and A. MENDIZABAL, 2007: “The impact of globalisation and relocation strategies in large cooperatives: the case of Mondragón cooperative Fagor Electrodomesticos S. Coop”, in *Cooperative firms in global markets: incidence, viability and economic performance. Advances in the economic analysis of participatory and labour-managed firms*, p. 265-296, Elsevier, Oxford.
- ERRASTI, A. eta A. MENDIZABAL (2007): The impact of globalisation and relocation strategies in large cooperatives: the case of Mondragón cooperative Fagor

Electrodomesticos S. Coop. in *Cooperative firms in global markets: incidence, viability and economic performance. Advances in the economic análisis of participatory and labor-managed firms*, Elsevier, Oxford.

GOMEZ-URANGA, M. (1998): “Algunas Reflexiones sobre la Soberanía Económica desde las Perspectivas de las Competencias y de la Cultura”, en *Soberanía Económica y Globalización en Euskal Herria*. Manu Robles Arangiz Institutua, Bilbo.

HUSSON, M. (2005a): “A Propos des Délocalisations”. <http://hussonet.free.fr/mondiali.htm>

INSTITUTO VASCO DE ESTUDIOS E INVESTIGACIÓN, (2000): *La Internacionalización de las Empresas Guipuzcoanas*, Donostia: Kutxa Fundazioa.

LUZARRAGA, (2008) *Understanding Mondragon Globalization Process: Local Job, Creation Through Multi-Localization*. 14th Conference IAFEP. Clinton, New York.

MENDIZABAL, A. eta A. ERRASTI (2007): Aspectos Económicos y Sociales de las Deslocalizaciones Productivas. *Revista de Relaciones laborales UPV/EHU*.

MONDRAGON / MCC (2007): Memoriak eta txosten ekonomikoak (www.mcc.es)

MOUHOUD, E.M. (2008): *Mondialisation et Délocalisation des Entreprises*, La Découverte, Paris.

PETRAS, J. (2006): *Noam Chomsky and the pro-Israel Lobby: Fourteen Erroneous Theses*. <http://petras.lahaine.org>

PETRAS, J. (2007): *Juicio a las Multinacionales*, Editorial popular, Madrid.

T.U. (2005): MCC Journal, Marzo.

UNCTAD, (2000): *World Investment Report 2000: Cross-border Mergers and Acquisitions and Development* Nazio Batuak, Ginebra.

– (2005): *World Investment Report: Transnational Corporations and the Internatinalisation of R&D*, Nazio Batuak, Ginebra.

– (2006): *World Investment Report: FDI from developing and Transition Economies: Implication for Developement*, Nazio Batuak, Ginebra.

VIVES, X. (2001): *Globalización y Localización de la Actividad Económica: Cataluña y la Geografía del Poder Económico* (Disponible en: [http://www.crei.cat/research/books/2000\(GL\).PDF](http://www.crei.cat/research/books/2000(GL).PDF)).

